

FISCALE WINSTBEPALING ¹⁾

door Prof. Dr J. L. Mey

1. Inleiding.

Over het zgn. fiscale winstbegrip zijn vooral na de invoering van een winstbelasting van naamloze vennootschappen ter vervanging van de winstuitkeringsbelasting reeds veel beschouwingen geleverd. Immers toen was het voor de ondernemer niet meer mogelijk zich aan de belasting van de in zijn bedrijfshuishouding gemaakte winst te onttrekken, door wijziging van de rechtsvorm. Het werd nu niet alleen voor de fiscus, maar ook voor de contribuabelen van het hoogste belang zich er rekenschap van te geven wat onder winst, waarvan dus belasting zou moeten betaald, moet worden verstaan.

Zodra de fiscus belasting ging heffen van de winst en dat deed hij reeds toen hij belasting ging heffen van het inkomen uit bedrijf en dit inkomen — overigens ten onrechte — met winst gelijk ging stellen en dat deed hij te meer toen hij belasting ging heffen van de winst van in de vorm van rechtspersoonlijkheid bezittende instellingen uitgeoefende bedrijven, zal hij moeten aangeven wat volgens hem onder winst moet worden verstaan en hoe deze moet worden berekend. Hij moest hiertoe overgaan, omdat het winstbegrip geen objectief bepaalde inhoud heeft. De fiscale bepalingen hebben dan ook in eerste instantie ten doel aan te geven hoe het bedrag, op basis waarvan de belasting moet worden bepaald en dat als winst wordt aangeduid, moet worden berekend ²⁾).

Het bedrijfsleven zowel als de wetenschap der bedrijfseconomie hebben gemeend zich tegen deze fiscale winstomschrijving en winstberekening te moeten keren, omdat de fiscus hier bleek af te wijken van de inhoud, die het winstbegrip naar men meende allengs in wetenschap en praktijk had gekregen. De teneur van de meeste bezwaren tegen het fiscale winstbegrip was dan ook, dat de fiscus als grondslag voor zijn belastingheffing uitging van een bedrag, waarvan men niet overtuigd was dat het inderdaad de winst van het bedrijf voorstelde.

Aldus heeft men de actie ingezet voor een juist, in overeenstemming met in bedrijfseconomie en bedrijfspraktijk heersende opvattingen zijnd, fiscaal winstbegrip. Niet tegen belasting van de winst als zodanig ging het bezwaar, maar tegen het betalen van belasting van hetgeen naar de opvatting zowel van wetenschap als van praktijk geen winst is. De strijd voor een juist winstbegrip in de fiscale wetgeving heeft in niet geringe mate „winst” gebracht aan de theorie van de vervangingswaarde; een winst die steeg naarmate de belastingen hoger werden enerzijds en het prijsniveau steeg anderzijds. Van een ruim tien jaar geleden in de praktijk nog slechts hier en daar met zekere terughoudendheid aanvaard standpunt en in de theorie nog door velen bestreden leer is zij thans tot een vrijwel algemeen geaccepteerde grondslag voor de waardering in de bedrijfshuishouding geworden.

Of zij, die deze theorie steeds hebben voorgestaan, zich over deze zege-

¹⁾ Wij geven hier een beschouwing naar aanleiding van de Nota inzake de Fiscale Winstbepaling van 22 Maart jl. Op de verhouding tot en de betekenis daarvan in het licht van de Wet Belastingherziening 1950 wordt in dit opstel niet ingegaan.

²⁾ Dit blijft noodzakelijk ook al wordt in de fiscale wetgeving slechts naar „goed koopmansgebruik” verwezen. Immers ook dit begrip zal nadere bepaling hetzij door interpretatie-voorschriften hetzij door jurisprudentie moeten verkrijgen.

praal hunner opvattingen, verkregen als zij is niet door verheldering van de inzichten hunner tegenstanders, maar door de wens naar een uitwijk-mogelijkheid voor de druk der huidige fiscale bepalingen, zullen verheugen is een tweede vraag.

Persoonlijk zie ik althans met bezorgdheid de tijd tegemoet, dat de huidige schare van convertieten de waarheid weer de rug zal toekeren en in haar oude ketterijen terugvallen.

2. De voorgestelde fiscale winstbepaling.

De strekking van de onder dagtekening 22 Maart jl. door de Minister van Financiën aan de Tweede Kamer gerichte Nota inzake de fiscale winstvaststelling heeft blijkens haar aanhef ten doel de fiscale winstbepaling in overeenstemming te brengen met „redelijke bedrijfseconomische eisen”.

In hoeverre is de Minister in zijn Nota daarin geslaagd? Een beknopte beschouwing van de inhoud van het stelsel moge aan de beantwoording van deze vraag voorafgaan.

Vastgesteld moet worden, dat het stelsel van winstbepaling in de Nota ontwikkeld enige en in sommige gevallen zelfs belangrijke verlichting zal brengen voor die bedrijven, wier grondstoffenvoorraden in de laatste tijd reeds een belangrijke prijsstijging te zien hebben gegeven en waarvan te voorzien is dat die prijzen nog verder zullen stijgen.

Het nieuwe fiscale waarderingsstelsel voor grondstoffen, halffabrikaten e.d. houdt volgens de Nota in, „dat bij een naar omvang gelijkblijvende voorraad op de eindbalans dezelfde waardering wordt toegepast als op de beginbalans”. In geval van daling van de werkelijke voorraad beneden de voorraad, welke onder het nieuwe waarderingsstelsel is gebracht, wordt steeds de werkelijke voorraad volgens dit stelsel gewaardeerd. Gaat de werkelijke voorraad boven die, waarop het nieuwe waarderingsstelsel is toegepast, uit dan wordt het excedent gewaardeerd tegen kostprijs. Men kan dit excedent echter in volgende jaren eveneens tegen kostprijs blijven waarderen. Dit betekent dus, dat het excedent dan ook onder het nieuwe waarderingsstelsel wordt gebracht, zij het ook, dat de mogelijkheid bestaat, dat dit excedent tegen een andere prijs wordt gewaardeerd dan de oorspronkelijke onder het nieuwe stelsel gebrachte voorraad. Bij de fiscale winstbepaling kan de nieuwe regeling worden toegepast op boekjaren, die op of na 1 Januari 1950 zijn aangevangen. De waardering toegepast op de voorraad per 1 Januari of op een later moment, als men de toepassing van het nieuwe stelsel op een later tijdstip wil aanvangen, behoeft echter niet een waardering tegen kostprijs te zijn, althans dit blijkt uit de Nota niet. Indien hier een andere waardering wordt toegelaten zal echter wel de aansluiting aan de fiscale balans van het voorafgaande boekjaar nader dienen te worden geregeld.

Tot zover de voor onze beschouwing van belang zijnde bepalingen.

3. *Het stelsel van de Nota in het licht van de huidige bedrijfs-economische inzichten.*

De Minister heeft hier voor de waardering van voorraden gekozen voor een stelsel dat als een vorm van het Lifo-stelsel (last in first out) kan worden aangemerkt. Het is een stelsel, dat wel verre van in overeenstemming te zijn met bedrijfseconomische beginselen elke bedrijfseconomische fundering mist.

Het geeft alleen onder bepaalde voorwaarden, nl. die van het gelijk zijn van de in werkelijkheid aanwezige voorraden aan die welke onder het nieuwe stelsel zijn gebracht een uitkomst, die een op bedrijfseconomische grondslagen bepaald resultaat benadert. Zij geeft dan nl. dezelfde uitkomst als het ijzeren voorraadstelsel of het vervangingskoopstelsel.

Lichten wij dit met een voorbeeld toe. Wij zullen hierbij eenvoudigshalve slechts de mutaties gedurende een maand vermelden en de winst over een maand bepalen teneinde het aantal mutaties beperkt te houden.

Nemen wij aan dat een bedrijf een voorraad heeft van 1000 kg, die zij aan het begin van het boekjaar waardeert à f 1.— dus in totaal op f 1000,—. Zij verricht nu in Januari de volgende aankopen:

5 Jan. 500 kg à f 1,50 f 750,—

20 Jan. 600 kg à f 1,75 f 1050,—

en de volgende verkopen:

10 Jan. 400 kg à f 2,— f 800,—

25 Jan. 700 kg à f 2,— f 1400,—

De resultatenrekening over Januari geeft nu het volgende beeld:

1 Jan. voorraad	1000 kg à f 1,—	f 1000,—	10 Jan. verkoop	400 kg à f 2,—	f 800,—
5 Jan. aankoop	500 kg à „ 1,50 „	750,—	25 Jan. verkoop	700 kg à „ 2,— „	1400,—
20 Jan. aankoop	600 kg à „ 1,75 „	1050,—	31 Jan. voorraad	1000 kg à „ 1,— „	1000,—
31 Jan. winst	„	400,—			
		<u>f 3200,—</u>			<u>f 3200,—</u>

Het Lifo-stelsel, dat van de fictie uitgaat, dat steeds de laatst gekochte partijen het eerst verkocht zullen worden, leidt dus hier tot hetzelfde resultaat als het ijzeren-voorraad-stelsel of vervangingskoopstelsel. Het Lifo-stelsel in deze vorm mist echter een bedrijfseconomische fundering; het ijzeren-voorraad-stelsel heeft deze, afgezien van bedenkingen daartegen, wel. De grondgedachte van de zgn. dynamische balansleer, waarin nl. het ijzeren-voorraad-stelsel is ingebouwd, is dat winstbepaling niets anders is dan het toerekenen van investering (input) en opbrengst (output) aan de tijd of anders gezegd het periodiek verdelen van „input“-stroom en „output“-stroom.

Bij deze verdeling gaat men bij het ijzeren-voorraad-stelsel van de gedachte uit, dat de ijzeren-voorraad-investering aan geen enkele periode kan worden toegerekend, zodat inkopen en verkopen, voor zover ze quantitatief gelijk zijn, geacht worden steeds op dezelfde periode betrekking te hebben. De inkopen worden, anders gezegd, ook al gaan zij aan de verkopen vooraf, geacht door de verkopen te zijn veroorzaakt.

Blijkt aan het einde van een periode dat de inkopen niet voldoende zijn geweest om de verkopen te dekken dan zullen ze tot deze omvang moeten worden aangevuld. De daartoe nodige uitgaven komen alsnog ten laste van de bedoelde periode.

Zouden dus bijv. op 25 Jan. in plaats van 700 kg 1000 kg verkocht zijn en de voorraad dientengevolge zijn gedaald tot 700 kg dan zouden nog 300 kg moeten worden aangekocht, waarvan de uitgaven nog ten laste van de periode, waarover de winst bepaald wordt, moeten komen. Hoewel deze uitgaven nog niet zijn gedaan, ze vormen „Aufwand“, hoewel nog niet „Ausgaben“, en moeten als zodanig aan de betreffende periode wor-

den toegerekend. Deze toerekening behoort te geschieden tegen de prijs, waarop de goederen op het moment der winstbepaling kunnen worden verkregen. Laat men die wederaanschaffing ook op dat moment achterwege en stijgen of dalen de prijzen daarna dan komt het resultaat van deze verder uitgestelde vervanging ten laste of ten gunste van de volgende periode.

Het kan ook zijn, dat de inkopen de verkopen quantitatief hebben overtroffen, zodat de voorraad boven de normale of ijzeren voorraad uitgaat. Hier heeft men dus geanticipeerd op de toekomstige verkoop en de daaruit resulterende uitgaven komen dus ten laste van de volgende periode.

In de door de Minister toegepaste vorm van het Lifo-stelsel³⁾ gaat men, althans administratief, te beginnen met de laatste partij na welke der beschikbare partijen moeten worden aangesproken om de uit de verkoop resulterende aflevering te kunnen uitvoeren en berekent de aan die partijen te onttrekken hoeveelheden tegen de voor die partijen betaalde prijzen. Practisch wordt dit bereikt door de waardering bij de beginvoorraad toegepast eveneens op de eindvoorraad, voor zover aanwezig, toe te passen en met het manco geen rekening te houden.

In ons voorbeeld zou de winst volgens het ijzeren-voorraad-stelsel bedragen hebben:

WINSTBEPALING VOLGENS IJZEREN-VOORRAAD-STELSEL.

1. Jan. beginvrd.	1000 kg à f 1,—	f 1000,—	10 Jan. verkopen	400 kg à f 2,—	f 800,—
5 Jan. aankopen	500 kg à „ 1,50 „	750,—	25 Jan. verkopen	1000 kg à „ 2,— „	2000,—
20 Jan. aankopen	600 kg à „ 1,75 „	1050,—	31 Jan. eindvrd.	1000 kg à „ 1,— „	1000,—
31 Jan. manco	300 kg à „ 1,75 „	525,—			
(verondersteld dat de vervangingsprijs op 31 Jan. nog f 1,75 is)					
31 Jan. winst	„	475,—			
		<u>f 3800,—</u>			<u>f 3800,—</u>

Bepaalt men de winst volgens het stelsel der Nota dan verkrijgt men:

WINSTBEPALING VOLGENS STELSEL DER NOTA.

1 Jan. beginvrd.	1000 kg à f 1,—	f 1000,—	10 Jan. verkopen	400 kg à f 2,—	f 800,—
5 Jan. aankoop	500 kg à „ 1,50 „	750,—	25 Jan. verkoop	1000 kg à „ 2,— „	2000,—
20 Jan. aankoop	600 kg à „ 1,75 „	1050,—	31 Jan. eindvrd.	700 kg à „ 1,— „	700,—
31 Jan. winst	„	700,—			
		<u>f 3500,—</u>			<u>f 3500,—</u>

Had men de winst per transactie bepaald overeenkomstig de fictie van het Lifo-stelsel dan had men verkregen:

Verkoop 10 Jan. Opbrengst f 800,— kosten 400 kg à f 1,50 f 600,—
Winst f 200,—.

Verkoop 25 Jan. Opbrengst f 2000,—. Aangezien de voor levering in-

³⁾ Het door de Minister in zijn Nota neergelegde stelsel is geen strikte toepassing van het „last in, first out“-beginsel. Stel men heeft de volgende transacties uitgevoerd:

1 Jan. Voorraad	1000 kg à f 1,—	f 1000,—
3 Jan. Verkoop	500 kg à „ 1,50 „	750,—
10 Jan. Inkoop	800 kg à „ 1,125 „	900,—
20 Jan. Verkoop	400 kg à „ 1,50 „	600,—

De winst volgens Lifo-beginsel op de verkoop van 3 Jan. bedraagt f 250,—, die op de verkoop van 20 Jan. f 150,—. De eindvoorraad bestaat uit 400 kg à f 1,125 en 500 kg à f 1,— in totaal dus f 950,—.

Voor het vervolg van deze noot zie blz. 244.

gevolge de verkoop benodigde goederen worden „bijeengescharreld” door de laatst aangekochte 600 kg te vermeerderen met het restant van de vorige partij en het als nog benodigde aan de ijzeren voorraad te onttrekken bedragen de kosten 600 kg à f 1,75 f 1050,—

100 kg à f	1,50	f	150,—
300 kg à f	1,—	f	300,—
		<u>f</u>	<u>1500,—</u>

De winst op deze transactie bedraagt dus f 500,—. In totaal is de winst derhalve f 700,—.

De eindvoorraad, welke na verkoop overblijft, bedraagt nu slechts 700 kg, welke blijven gewaardeerd op f 700,—.

Uit dit voorbeeld blijkt voldoende het gekunstelde van het in de Nota toegepaste Lifo-stelsel. Immers er is geen enkele bedrijfseconomische grond voor het fingeren van de hier beschreven, in feite nogal zonderlinge, handelswijze. Geen andere grond dan dat men een methode zocht om in tijden van prijsstijging de winst te kunnen drukken ten gunste van jaren van prijsdaling.

Is er een surplus-voorraad dan wordt deze echter overeenkomstig de fictie van het Lifo-stelsel in het algemeen tegen kostprijs gewaardeerd, dus op dezelfde wijze als in het ijzeren-voorraad-stelsel. Terwijl dus in het geval van manco het ijzeren-voorraad-stelsel bij de winstbepaling rekening houdt met de door het manco ontstane vervangingsverplichting, wordt deze in het stelsel van de Nota niet in aanmerking genomen. In het geval van surplus wordt echter in beide systemen rekening gehouden met het *ontbreken* van een vervangingsnoodzaak voor dit surplus. De winst wordt in beide stelsels bepaald op het moment, dat zij wordt „genomen”.

Noch het ijzeren-voorraad-stelsel noch het Lifo-stelsel, zoals dat in de Nota wordt toegepast, bekommeren zich om het offer bij de ruil en de daaruit voortvloeiende winsten der plaats gehad hebbende ruilingen. Van daar dat beide stelsels geen onderscheid maken tussen winsten uit ruiltransacties voortvloeiende en winsten of verliezen resulterend uit voorraadspeculatie ⁴⁾. Het mag wel als een algemeen aanvaard bedrijfseconomisch inzicht gelden dat winsten uit voorraadspeculaties, of anders uitgedrukt uit uitgestelde resp. vervroegde vervanging, gescheiden worden van de resultaten op de ruiltransacties behaald. De toepassing van de vervangingswaardeleer maakt deze voor het inzicht in de bedrijfsresultaten nuttige onderscheiding mogelijk, doordat zij bij de bepaling van de kostprijs

Volgens het stelsel in de Nota vinden wij:

1 Jan. 1000 kg f	1000,—	3 Jan. 500 kg f	750,—
10 Jan. 800 kg „	900,—	20 Jan. 400 kg „	600,—
31 Jan. Winst „	350,—	31 Jan. 900 kg „	900,—
	<u>f 2250,—</u>		<u>f 2250,—</u>

Het stelsel van de winsten blijkt eigenlijk een mengvorm van Lifo-stelsel en ijzeren-voorraad-systeem. Aan dit laatste is ontleend het op dezelfde wijze waarden van begin- en eindvoorraad. Daartegenover is het geen-rekening-houden met de vervangingsplicht t.a.v. een op de balansdatum geconstateerd manco weer in overeenstemming met het Lifo-stelsel.

⁴⁾ Ten onrechte meende R. Burgert in Ec. Stat. Ber. van 18 April jl. Bedrijfseconomische Notities blz. 301, dat volgens de vervangingswaardeleer speculatiewinsten of -verliezen buiten de winst worden gehouden. De vervangingswaardeleer scheidt juist deze resultaten van voorraadspeculatie van de transactiewinsten, hetgeen de hierboven besproken stelsels niet doen.

bij normaal voortgezette productie ongeacht de grootte van de voorraden de vervangingsprijs tegenover de opbrengst plaatst. Verschillen met de aankooprijzen der voorraden voortvloeiende uit vervroegde of uitgestelde vervanging komen als speculatiewinsten of -verliezen afzonderlijk, dus niet met het transactie-resultaat vermengd, tot uitdrukking.

Weegt dit bezwaar voor de bedrijfshuishouding als belastingcontribuabele niet ernstig, omdat uiteindelijk het bedrag, waarover belasting moet worden betaald toch hetzelfde blijft, ernstiger zijn voor haar de volgende afwijkingen van het standpunt der vervangingswaardetheorie.

Prijzsdaling van de normale voorraden beneden het niveau van 1 Januari 1950 of beneden die van de latere datum waarop tot het nieuwe stelsel wordt overgegaan mag nimmer als verlies worden aangemerkt. Dit betekent dat het op 1 Januari 1950 of op het latere in de Nota bedoelde moment geïnvesteerde geldvermogen niet tegen aantasting is gevrijwaard ⁵⁾).

In de tweede plaats en dit lijkt ons een aanzienlijk beletsel voor de toepassing van het stelsel der Nota kan geen rekening worden gehouden met een op het einde van het boekjaar nog bestaande vervangingsnoodzaak, indien door uitgestelde vervanging de voorraad beneden de normale grootte gedaald is. Hier in het bijzonder wreekt zich het gekunstelde in het door de Minister gekozen systeem. Ten onrechte gaat men er daarin vanuit, dat de realisatie van een deel van de normale voorraad winst doet ontstaan als men niet onmiddellijk, althans voor het einde van het boekjaar, die voorraad door een nieuwe aankoop weer aanvult. Heeft die aanvulling nog binnen het boekjaar plaats dan heeft het stelsel van de Nota geen nadelige gevolgen. Valt de aanvulling in het volgende boekjaar dan mist het stelsel het beoogde effect. Dit zal in het bijzonder het geval zijn bij bedrijven waarvan de werkelijke voorraad door welke oorzaak dan ook, onvermijdelijk grote schommelingen om het normale gemiddelde zal vertonen. Hier is ook het ijzeren-voorraad-stelsel zonder enige reserve te prefereren boven het systeem van de Nota ⁶⁾).

Zowel het ijzeren-voorraad-stelsel als het Lifo-stelsel laten ons volkomen in de steek als de economische vervanging niet met de technische samenvalt. De ontwikkeling der techniek en de wijzigingen in de behoefte zullen het noodzakelijk maken de samenstelling van de voorraden aan de daaruit voortvloeiende veranderingen aan te passen. Eenheden der bestaande grond- en hulpstoffenvoorraden mogen, wil het nieuwe stelsel daadwerkelijk een tegemoetkoming betekenen, slechts door volkomen congruente eenheden worden vervangen.

Is men echter door bovenbedoelde structurele wijzigingen gedwongen tot vervanging door andersoortige goederen, die echter in het bedrijf dezelfde functie vervullen, dan moet volgens het stelsel van de Nota het er voor worden gehouden, dat de normale voorraad voor een deel wordt verkocht. Een gunstig verschil tussen de boekwaarde en de opbrengst van dit deel wordt als winst aangemerkt en als zodanig belast. De ter ver-

⁵⁾ Men meent veelal — dit bleek o.m. op de studievergadering die het Ned. Inst. v. Accountants wijdde aan de hierbedoelde Nota op 26 Mei j.l. — dat deze prijsdalingen wel ten laste van de winst mogen worden gebracht. De inleider op deze vergadering P. J. A. Adriani meende dit te moeten betwijfelen. Naar mijn mening terecht, het zou zelfs in het gekozen stelsel evenmin als in ijzeren voorraad of vervangingskoopstelsel passen.

⁶⁾ Het ontstaan van zuiver fiscale aankopen per 31 December zou wel een uitermate zonderlinge repercussie van het nieuwe stelsel zijn.

vangings aangeschafte goederen kunnen eerst het volgend jaar onder het nieuwe stelsel worden gebracht.

Het ijzeren-voorraad-stelsel en het Lifo-stelsel, zoals dat door de Minister van Financiën wordt toegepast, beperken zich tot de waardering van goederenvoorraden in engere zin. De in de duurzame productiemiddelen als machines, gebouwen e.d. geïncorporeerde voorraden prestaties of werkeenheden blijven buiten beschouwing. Hier zullen dus de bestaande fiscale bepalingen gehandhaafd blijven. Waar juist in dit gebied zeer belangrijke prijsstijgingen zijn voorgekomen en nog steeds voorkomen, betekent de gewijzigde fiscale winstbepaling dan ook een slechts gedeeltelijke tegemoetkoming.

Dit is in het bijzonder van betekenis omdat de tegemoetkoming, die hier door de Minister in 1950 werd verleend, in 1951 vermoedelijk weer gedeeltelijk teniet zal worden gedaan. Zo past dus de huidige Nota geheel in het systeem van „geven” en „nemen”, dat onze belastingpolitiek kenmerkt en kan men haar zien als een „geven” ter compensatie van het „nemen” met betrekking tot de belastingvrije reservering der belastingherziening 1950.

4. *Motieven voor het gekozen stelsel.*

We zouden de Minister van Financiën onrecht doen zo wij geen begrip toonden voor de motieven, die hem tot het gekozen stelsel hebben gebracht.

Het eerste en naar we geloven belangrijkste motief voor het verwerpen van de toepassing van de beginselen van de vervangingswaarde-theorie is, naar wij menen, wel dit, dat de fiscus het bedrag dat door de contribuabelen als winst wordt gedeclareerd op eenvoudige wijze moet kunnen controleren. Hiervoor is nodig dat de geproduceerde cijfers met objectief vaststaande en niet op inzichten van de belastingschuldige berustende gegevens kunnen worden geconfronteerd. Hier, dit moet worden erkend, schiet de calculatie op basis van vervangingsprijzen te kort. De winst wordt bepaald niet op basis van *betaalde* prijzen maar door de opbrengst bij verkoop te verminderen met de prijs, die voor vervanging zou moeten worden betaald. De belastingschuldige kan hier niet refereren aan door hem ontvangen facturen of andere van derden afkomstige bescheiden, maar zal zich slechts — en dat nog niet eens in alle voorkomende gevallen — kunnen beroepen op marktnoteringen, prijslijsten, offertes e.d., die uiteraard nog allerlei speling vertonen, men denke aan de marges tussen hoogste en laagste noteringen der groothandelmarkten, aan de afwijkingen in prijslijsten en offertes van diverse fabrikanten. Men kan zich voorstellen dat het voor de controleurs der belastingen, zelfs al zijn de bovengenoemde gegevens beschikbaar, vaak ondoenlijk zal zijn de gecalculerde vervangingsprijzen te beoordelen. Bovendien, hoe menigmaal zullen zelfs dergelijke gegevens ontbreken, evenals dit het geval zal zijn bij objecten, waarvan een maatschappelijke voorraad niet of althans niet steeds aanwezig is zoals bij vele machines, werktuigen, gebouwen e.d.

Men zou aan dit bezwaar hebben kunnen tegemoetkomen door een andere variant van het Lifo-systeem toe te laten, nl. die waarbij de laatste factuurprijs steeds als benadering van de vervangingsprijs wordt aangemerkt. Weliswaar worden hier de prijsstijgingen op de inkoopmarkt wel niet onmiddellijk doorberekend naar de verkoopmarkt, dit geschiedt echter wel wanneer tot feitelijke vervanging wordt overgegaan. In hoofdzaak

komt het neer op het ijzeren-voorraad-stelsel, indien men althans er van uitgaat, dat de voorraad afgezien van fluctuaties uit vervroegde of uitgestelde vervanging voortvloeiende steeds op een bepaald niveau zal moeten worden gehouden.

Het is echter in zeker opzicht een nauwkeuriger benadering van het vervangingswaardestelsel, zoals hieronder nader zal blijken.

Ter toelichting geven we weer een cijfervoorbeeld, waarbij we zoveel mogelijk aansluiten aan het voorafgaande. De voorraad is dezelfde, terwijl ook dezelfde in- en verkooptransacties plaats grijpen. De voorraad wordt telkens gebracht op de waarde volgens de laatste factuurprijs; de winst wordt per transactie bepaald door de opbrengst te verminderen met de inkoopprijs volgens de laatst ontvangen factuur.

De transacties en de voorraadposities komen dus als volgt te staan:

1 Jan. Voorraad	1000 kg à f 1,—	f 1000,—	
5 Jan. Inkoop	500 kg a „ 1,50 „	750,—	
	Prijsverschil „	500,—	
	1500 kg à f 1,50	f 2250,—	
10 Jan. Verkoop	400 kg a „ 1,50 „	600,—	Opbr. f 800,— Winst f 200,—
	1100 kg à f 1,50	f 1650,—	
20 Jan. Inkoop	600 kg a „ 1,75 „	1050,—	
	Prijsverschil „	275,—	
	1700 kg a f 1,75	f 2975,—	
25 Jan. Verkoop	1000 kg a „ 1,75 „	1750,—	Opbr. „ 2000,— Winst „ 250,—
31 Jan. Voorraad	700 kg à f 1,75	f 1225,—	Winst f 450,—

De bijgeboekte prijsverschillen belopen in totaal f 775,—. Gaat men nu het ijzeren-voorraad-beginsel in dit systeem toepassen dan bedraagt de waardestijging van die voorraad f 750,—. Er zijn dus f 25,— aan prijsverschillen gerealiseerd, waarop door de ijzeren voorraad geen beslag wordt gelegd. Deze zijn dus als winst uit voorraadspeculatie te beschouwen. De totale winst, transactiewinsten en winst uit voorraadspeculatie tezamen, bedraagt dus f 475,—. In totaal komt dus de winst op hetzelfde neer als bij het ijzeren-voorraad-stelsel. In dit laatste wordt echter geen onderscheid tussen voorraadspeculatiwinsten en transactiewinsten gemaakt. In zoverre is dus deze vorm van Lifo-stelsel een betere benadering van de winstbepaling overeenkomstig de vervangingswaarde-theorie. Waar het voor de fiscale winstbepaling niets uitmaakt uit welke bron de winst is gevloeid, voldoet het ijzeren-voorraad-stelsel voor dit doel even goed.

Dit stelsel kan dan ook op eenvoudige wijze worden gecontroleerd, aangezien de factoren, waaruit de winst is opgebouwd in het algemeen op eenvoudige wijze zijn vast te stellen.

Enige moeilijkheid zou kunnen worden opgeleverd door een tekort op de ijzeren voorraad op de balansdatum. Zoals bekend moet dit manco in dit stelsel worden gewaardeerd tegen de prijs waarop de aanvulling op die datum zou kunnen geschieden. Hoewel hier eveneens in bepaalde gevallen een objectieve bepaling niet mogelijk zal zijn, geloven we niet dat hieruit bij keuze van dit stelsel ernstige moeilijkheden zouden kunnen ontstaan. Er waren in het oude en er blijven in het nieuwe stelsel van fiscale waardering wel minder gemakkelijk oplosbare vraagstukken. Enige goede wil van weerskanten zal hier practisch in de meeste gevallen een bevredigende oplossing kunnen brengen.

Ernstiger en moeilijker is echter, dat een objectieve bepaling van de om-

vang van de ijzeren voorraad niet goed mogelijk is. Het is niet te verwonderen, dat de Minister hiertoe feitelijk geen kans heeft gezien en dat hij daarom in zijn systeem de contribuabele maar vrij gelaten heeft in de bepaling van de grootte van de voorraad, die hij als zijn ijzeren voorraad wil aangemerkt zien. Tegelijkertijd echter, ook hier demonstreert zich weer duidelijk de politiek van „geven” en „nemen”, heeft de Minister er zorg voor gedragen, dat deze zelfbepaling van de voorraadgrootte geen nadelige of althans geen grote nadelige invloed op het bedrag, waarvan uiteindelijk belasting geheven zal worden, heeft. Dit wordt door de in de Nota gekozen vorm van het Lifo-stelsel inderdaad bereikt. Immers kiest de belastingplichtige de voorraad, waarop hij het nieuwe stelsel wil toepassen te klein, dan valt hij voor het meerdere automatisch terug op het stelsel van de uitgaafprijs; kiest hij haar te groot, zodat er een manco ontstaat, dan wordt met het aanwezig zijn daarvan geen rekening gehouden. De invloed op de winst van de aanvullingsplicht, die in het ijzeren-voorraad-stelsel wordt aangenomen, is in het door de Minister toegepaste systeem uitgeschakeld. Het resultaat, dat de realisatie van een deel van die voorraad heeft opgeleverd, wordt als winst beschouwd. Op deze wijze wordt verkregen dat de bedrijfshuishouding die haar voorraad op te kleine of op te grote omvang zou stellen feitelijk voor het verschil weer volgens het *oude* stelsel wordt behandeld.

Men kan het stelsel als volgt karakteriseren: een prijsstijging op de beginvoorraad, dus de voorraad waarop het systeem hetzij op 1 Januari 1950 hetzij op een later tijdstip wordt toegepast, wordt niet als winst beschouwd en dus niet belast; daartegenover wordt een prijsdaling op die voorraad echter evenmin als verlies beschouwd. Afwijkingen van de gekozen voorraadgrootte worden op de oorspronkelijke wijze behandeld d.w.z. dat prijsstijgingen als winst en prijsdalingen als verlies worden aangemerkt.

Het is dus niet zozeer de moeilijkheid van het vinden van een juiste maatstaf voor de waarde van afwijkingen van de ijzeren voorraad als wel het vinden van objectieve criteria voor de bepaling van haar grootte, die de Minister waarschijnlijk hebben doen besluiten tot het gekozen stelsel.

De juiste bedrijfseconomische overwegingen worden echter daardoor wel in belangrijke mate door fiscale verdrongen, terwijl daarmee ook het fiscale voordeel ineenschrompelt en voor vele bedrijven op de duur in een nadeel dreigt te verkeren.

Dit klemt te meer nu het blijkbaar op geen enkele wijze mogelijk is de economische vervanging in het stelsel der Nota op te nemen. Vervanging van voorraden door andere, die echter dezelfde functie vervullen kan althans naar de letter van de Nota niet anders worden beschouwd dan als realisatie van de oude voorraad en aanleg van een nieuwe.

Het wil ons voorkomen, dat bedrijven goed doen zich nog eens te bedenken alvorens tot het nieuwe stelsel van fiscale winstbepaling over te gaan. Zij zouden anders wel eens te laat tot de ontdekking kunnen komen: de oude wet was toch voordeliger.

In het bijzonder lijkt ons dit waarschijnlijk voor bedrijven met sterk fluctuerende voorraden en voor bedrijven met voorraden, die in belangrijke mate aan kwalitatieve verandering onderhevig zijn.

5. Redelijke bedrijfseconomische overwegingen en de winstbelasting.

Geeft de nieuwe fiscale winstbepaling ons geen reden tot juichen, waardering kunnen we de Minister voor zijn in ieder geval goed bedoelde pogingen moeilijk onthouden. Waardering, omdat hij zocht, voor zover als het in zijn fiscaal vermogen is, de winstbepaling aan gegronde bedrijfseconomische beginselen aan te passen. Dat hij daarin niet is geslaagd, ligt niet aan hem doch aan de omstandigheid, dat de bedrijfswinst zich nu eenmaal niet leent voor belastingheffing. Dat de Minister niet tot dat inzicht gekomen is kan hem moeilijk euvel worden geduid waar bedrijfsleven en wetenschap nog steeds niet overtuigd zijn, dat voor de bepaling van de *uitkeerbare* en dus alleen *belastbare* winst geen algemene regels zijn te geven en dat voor haar fiscale bepaling mitsdien ook geen bindende voorschriften kunnen worden uitgevaardigd.

In het algemeen kan men winst definiëren als het verschil tussen opbrengst en kosten. Bij deze definitie valt echter te bedenken, dat hetgeen men als kosten tegenover de verkregen opbrengst stelt practisch steeds slechts een deel is van de met het productie-proces gepaard gaande offers. Slechts voor een deel van die offers is een quantitatieve bepaling op het moment van de ruil mogelijk en uitvoerbaar. De op dat moment nog onvoorzienbare offers en de met het productie-proces geen direct verband houdende offers, die men gewoonlijk als verspillingen pleegt aan te duiden, al moet hier in het algemeen natuurlijk niet aan opzettelijk verknoeien van materiaal of tijd worden gedacht, zijn niet in die kosten begrepen. Niettemin zullen de bedrijfshuishouding ook deze offers normaliter moeten worden vergoed. De marge tussen kosten en opbrengst, dus de winst als hierboven gedefinieerd, vervult deze functie. Uit het onzekere karakter dezer offers vloeit echter voort, dat het nimmer zeker is hoeverre die winst daartoe toereikend, meer dan toereikend of onvoldoende is.

De ondernemers, die tenslotte ongeacht in welke functie dan ook de onzekerheid der bedrijfsuitkomsten in hun inkomsten en voor een deel, voorzover zij vermogensverschaffers zijn, uiteindelijk ook in hun vermogen opvangen, zijn de enigen, die — zij het ook intuïtief — deze vraag kunnen en moeten beantwoorden. Zij zijn dus ook de enigen, die bevoegd zijn te bepalen of een deel dier winst kan worden uitgekeerd zonder op de duur het bedrijf aan te tasten.

Weliswaar kunnen zij deze bepaling slechts intuïtief verrichten en niet op één of andere calculatie baseren, echter zij moeten zolang zij ondernemen daarvoor toch de verantwoordelijkheid dragen en ondervinden daarvan de terugslag.

Wanneer de fiscus belasting heft van de winst beslist hij of althans beslist hij mede welk bedrag aan de onderneming zal worden onttrokken. Hoezeer hij ook tracht zich bij het bedrijfseconomisch juiste winstbegrip aan te sluiten, hij ontkomt er niet aan een daad te verrichten die des ondernemers is. Echter zonder daarvoor de verantwoordelijkheid en de daarmee verbonden financiële gevolgen te aanvaarden. Dit laat de fiscus aan de ondernemer over. Daardoor wordt de verhouding tussen onzekerheid en winst in belangrijke mate ten nadele van de ondernemer verschoven. Dit laatste heeft weer tot gevolg, dat enerzijds de economische calculatie, die ondanks alle dirigisme toch nog voor een groot deel bij de ondernemer berust, volkomen scheef getrokken wordt en anderzijds de vorming en investering van „ondernemend” vermogen wordt tegengegaan. Het wil mij dan ook voorkomen, dat alle ijveren voor een juiste d.i. be-

drijfseconomisch verantwoorde fiscale winstbepaling slechts incidentele verbeteringen kan brengen, verbeteringen die echter gewoonlijk weer met andere verslechtingen gepaard zullen gaan, zoals de in de laatste tijd elkaar periodiek opvolgende belastingherzieningen bewijzen.

In het licht van onze beschouwingen is ook de eis van continuïteit in het stelsel, die in de fiscale voorschriften steeds zo'n belangrijke rol speelt tot op zekere hoogte irrationeel. Men kan en moet vanzelfsprekend wel eisen, dat de grootte van de winst in de door ons gedefinieerde betekenis steeds op dezelfde d.i. op de *juiste* wijze zal worden bepaald. Het heeft echter geen zin deze eis te stellen voor de bepaling van de *uitkeerbare* winst. Welk bedrag uitkeerbaar wordt geacht kan slechts in verband met de op het moment van de bepaling der winst geldende omstandigheden door de verantwoordelijke ondernemer worden bepaald.

Samenvattend mogen wij naar onze mening concluderen:

1. de bepaling van de bedrijfseconomisch juiste winst, de winst in de zin van het verschil tussen opbrengst en kosten, is wel mogelijk, maar de controle van de fiscus daarop zal veelal vrij moeilijk uitvoerbaar zijn, hoewel daarvoor, wat de voorraden in engere zin betreft, onder bepaalde omstandigheden het ijzeren-voorraad-stelsel een niet geheel verwerpelijke benadering vormt;
2. zelfs al zou de door de bedrijfshuishoudingen op juiste bedrijfseconomische grondslagen gecalculeerde winst door de fiscale wetgeving kunnen worden aanvaard, dan is de belastingheffing van die winst nog irrationeel, daar immers die heffing impliceert bepaling van hetgeen van die winst kan worden uitgekeerd. Dit laatste kan echter alleen worden bepaald door degenen, die de onzekerheid van het ondernemen dragen aangezien de bepaling van de uitkeerbare winst niets anders is dan de vaststelling van het bedrag dat voor het opvangen van de toekomstige onzekerheid *niet* meer nodig is.
